

Сморжевська А.Г.

Релігійний фактор у багатосторонній дипломатії Індонезії

У статті досліджується роль релігійного фактору в зовнішній політиці Індонезії на багатосторонньому рівні. Автор розглядає концептуальні засади, практичні аспекти та проблеми реалізації нішевої дипломатії Джакарти в контексті особливостей релігійної ситуації в країні й посилення її статусу на міжнародній арені. Особлива увага приділена діяльності Індонезії в Організації ісламського співробітництва та Альянсі цивілізацій ООН, а також її регіональним ініціативам.

Ключові слова: зовнішня політика Індонезії, нішева дипломатія, релігійний фактор, міжцивілізаційний діалог, Організація ісламського співробітництва, Альянс цивілізацій.

В статье исследуется роль религиозного фактора во внешней политике Индонезии на многостороннем уровне. Автор рассматривает концептуальные основы, практические аспекты и проблемы реализации нишевой дипломатии Джакарты в контексте особенностей религиозной ситуации в стране и усиления ее статуса на между-

народной арене. Особое внимание уделено деятельности Индонезии в Организации исламского сотрудничества и Альянсе цивилизаций ООН, а также ее региональным инициативам.

Ключевые слова: внешняя политика Индонезии, нишевая дипломатия, религиозный фактор, межцивилизационный диалог, Организация исламского сотрудничества, Альянс цивилизаций.

The article explores the role of religious factor in Indonesia's foreign policy at the multilateral level. The author examines the conceptual foundations, practical aspects and problems of conducting Jakarta's niche diplomacy in the context of religious situation in the country and strengthening its status on the international arena. Special attention is paid to Indonesia's activity in Organization of Islamic Cooperation and Alliance of Civilizations as well as its regional initiatives.

Key words: foreign policy of Indonesia, niche diplomacy, religious factor, intercivilization dialogue, Organization of Islamic Cooperation, Alliance of Civilizations.

УДК 327

Сморжевська А.Г.,
аспірант кафедри міжнародних
організацій та дипломатичної служби
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Важливість Індонезії в міжнародних відносинах базується не лише на її політичних та економічних досягненнях, а й має в основі релігійний фактор. З початком періоду реформації в Індонезії особи, відповідальні за формування зовнішньої політики, активно відстоювали тезу, що їхня країна є прикладом того, як релігія, демократія та модернізація можуть іти пліч-о-пліч. Іслам в Індонезії часто вважають поміркованим, що дає керівництву країни змогу робити на цьому акцент, позиціонує себе як міст між ісламським і неісламським світом. Президент С. Юдойоно досить чітко продемонстрував це у 2010 р., коли сказав: «Як член Організації ісламського співробітництва ми можемо виражати справжню ідентичність ісламу, який є поміркованим, толерантним і сучасним. Також ми можемо конструктивним шляхом заповнити прірву між ісламом і західним світом».

Аналіз продемонстрував наявність значної кількості джерел із цієї проблематики переважно індонезійських авторів, наприклад, А. Нуграха [1], Д.Ф. Анвар [2], А. Пурвоні [5], А. Первіта [10]. Однак, на нашу думку, вони більшою мірою зосереджуються на внутрішніх особливостях релігійної ситуації в Індонезії, приділяючи недостатню увагу механізмам реалізації багатосторонньої дипломатії Джакарти в цій сфері. Що стосується українських науковців, то релігійне питання в зовнішній політиці Індонезії не розкрито в їхніх працях.

У зв'язку з цим метою дослідження є всебічний аналіз дипломатії Індонезії в релігійній сфері на багатосторонньому рівні з урахуванням внутрішніх факторів розвитку країни, участі недержав-

них акторів, а також місця та ролі Індонезії в міжнародних відносинах.

На думку Гарета Еванса (міністра закордонних справ і торгівлі Австралії (1988–1996), середні держави, до яких можна зарахувати Індонезію, проводять «нішеву дипломатію», зосереджуючи ресурси в специфічних сферах, які найкращим чином можуть дати потрібні результати, а не намагаються охопити всі питання порядку денного. Цей тип дипломатії передбачає перебирання на себе середніми державами загалом та Індонезією зокрема керівної ролі з інкорпорування нових ідей у міжнародне управління. Це пояснює той факт, що Індонезія взяла на озброєння нішевий наратив про можливість мирного поєднання ісламу, демократії та сучасного суспільства, що стало особливо актуальним після подій 11 вересня 2001 р., «Арабської весни» й терористичних актів Ісламської Держави [1].

З підвищенням активності Індонезії на міжнародній арені останніми роками актуалізувалось питання й про обґрунтованість її претензій на роль глобального гравця в мусульманському світі. Перебування при владі С. Юдойоно ознаменувало приділення більшої уваги ісламському світові й намагання підвищити свою роль і важливість у процесах, які в ньому відбуваються. У контексті цього постає питання про те, чи здатна Індонезія, будучи найбільшою мусульманською державою, політичний устрій якої заснований на демократичних принципах, позитивно впливати на міжнародну ситуацію й насамперед на ісламський світ [2]. Більше того, розгорнулася полеміка стосовно того,

чи може Індонезія бути підтвердженням того, що іслам може існувати паралельно з демократією, і стати переконливим прикладом для наслідування з боку інших більш консервативних мусульманських держав. Поряд із цим існує думка, що популяризація успіхів мусульманської спільноти Індонезії була переважно розрахована не на фундаменталістські країни Перської затоки, а на Захід, який намагався реформувати ісламський світ відповідно до власних інтересів [3].

Індонезія пропонує країнам Близького Сходу й Північної Африки перейняти її досвід мирного переходу до демократії та проведення реформ. Колишній голова мусульманської організації «Нахдлатул Улама» Музаді заявив, що для них буде корисним дослідити, як Індонезія крок за кроком розвивала свою ідентичність і підвищувала ефективність уряду, проводила вільні, справедливі й демократичні вибори. Ураховуючи специфіку арабського світу, звертається увага на те, що перехід Індонезії до демократичних принципів не був легким, про свідчать общинні суперечки, спалахи виступів представників радикального ісламу, які намагались встановити теократичний режим й країні, та спроби військових повернутись до влади. Також потужним засобом в арсеналі Індонезії на міжнародній арені стало дотримання прав людини, що є важливим фактором у боротьбі за вплив і розстановку сил в ісламському світі, і як абсолютно нове явище воно вимагає нових підходів, у чому й демонструє свій успіх Індонезія [3].

Якщо говорити про багатосторонній вимір дипломатії Індонезії, то варто згадати про те, що 24–31 січня 2012 р. в м. Палембанг в Індонезії пройшла 7-а сесія Парламентського союзу Організації ісламського співробітництва (ПСОІС) під назвою «ПСОІС як інструмент для зміцнення демократії, всезагального процвітання, справедливості й миру в усьому світі». Спікер індонезійського парламенту Марзукі Алі відзначив, що така постанова питання відображає прагнення Індонезії змінити уявлення про іслам як про жорстоку авторитарну релігійно-політичну доктрину. Захід був присвячений питанням розвитку та дотримання прав людини в ісламському світі. У прийнятій резолюції містились загальні заклики до всесвітньої спільноти засудити дії Ізраїлю стосовно Палестини, стабілізувати ситуацію на Близькому Сході й покращити становище жінок в ісламському світі. Цей документ відобразив наміри сторін вирішувати конфлікти, що виникають, демократичним шляхом, що дає змогу вважати 7-у сесію ПСОІС важливою віхою у становленні нового світового порядку [1].

Січнева сесія ПСОІС є безпрецедентною, оскільки в такому масштабі нічого подібного серед мусульман раніше ніколи не проводилось. Уже першого дня, 24 січня, для участі в конференції зареєструвались представники 37 країн із 51, які

загалом були представлені, серед яких можна згадати Саудівську Аравію, Туреччину, Пакистан, Іран, Ірак, Афганістан, Малайзію. Тобто важливі центри ісламської цивілізації були присутні в повному складі. Невипадково місцем проведення конференції було обрано Індонезію, оскільки вона все активніше позиціонує себе як носія передових, сучасних підходів до побудови ісламського суспільства як на державному, так і на глобальному рівнях, зокрема переймання тих цінностей, які до недавнього часу були властиві швидше західному суспільству. У рамках 7-ї сесії була навіть проведена перша конференція мусульманок-парламентарів, на якій жінки обговорили такі проблеми, як участь мусульманок у політичному житті їхніх країн, рівність статей, освіта для дітей, захист прав палестинських жінок і дітей [4].

Після 7-ї сесії Парламентського союзу ОІС у Джакарті 20–35 лютого 2012 р. відбулась перша зустріч ісламського аналогу Ради ООН з прав людини. Рішення про заснування подібної структури прийняте 30 червня 2011 р. на 38-й сесії наради міністрів закордонних справ ОІС в Астані. Тоді був прийнятий статус нового органу, який отримав назву «Незалежна постійна комісія з прав людини» (далі – НПКПЛ). У першій сесії взяли участь представники 18 країн-учасниць ОІС, 6 із яких представляли арабські країни, 6 – Азію, 6 – Африку, а також незалежні експерти і спостерігачі. Цікаво те, що майже чверть делегатів становили жінки, які представляли Індонезію, Малайзію, Афганістан і Судан [3]. Перші зустрічі НПКПЛ пройшли під головуванням генерального секретаря ОІС Екмеледдина Ісханоглу, але в ході заходу делегати обрали власного голову нового органу на наступні 2 роки, яким стала індонезійка Сіті Рухайні Джухаятин. Спочатку парламентарі зосередились на вирішенні організаційних питань та обговорення процедурних правил, але, окрім цього, розглянули ситуацію в Палестині (також постановлено, що палестино-ізраїльський конфлікт повинен стати постійним пунктом порядку денного НПКПЛ), Сирії та спалення Корану в Афганістані [5].

Можна сказати, що ця подія має значення як для самої Індонезії, так і для всього світового співтовариства. Створення аналогу одного з органів ООН у рамках ОІС відображає прагнення мусульманської спільноти до конструктивної роботи з неісламським світом. У зв'язку з цим всесвітня спільнота змушена виробляти особливий комплекс моральних установок, який би не суперечив ні ісламу, ні сучасним демократичним цінностям Заходу. Одним із варіантів специфічного ісламського бачення таких ідеалів став меморандум НПКПЛ, який підготовлений членами різних індонезійських неурядових організацій і державних університетів. Вироблені вимоги стосуються п'яти аспектів суспільного життя: 1) охорона прав жінок і

дітей; 2) свобода слова, вільний доступ до інформації, впровадження принципів політичного плюралізму й багатопартійності; 3) якомога швидше мирне вирішення палестино-ізраїльського конфлікту; 4) захист прав мігрантів і членів їхніх сімей; 5) зміцнення міжконфесійного діалогу [4].

Один із експертів НПКПЛ Ібрахім Салама відзначив, що однією із цілей нового органу має стати утвердження й реклама ідеї, що ісламські цінності не суперечать загальнолюдським. Він підкреслив роль новоствореної комісії як прототипу дослідницького центру, який має займатись вивченням становища в різних ісламських країнах на відповідність ідеалам демократичного суспільства. Цілком імовірним є те, що ті фактори, які, як вважається, завадять Індонезії взяти на себе роль лідера ісламської спільноти, зокрема м'якість мусульманського віровчення та далеке від центрів традиційного ісламу географічне положення, насправді виявляться суттєвими перевагами країни в новій політичній ситуації. Голова ОІС підкреслив, що проведення першої сесії НПКПЛ в Індонезії підтвердило імідж цієї держави як твердого оплоту демократії і прав людини й зумовило її повернення після деякої перерви в ряди лідерів незахідного світу як держави-ініціатора Руху неприєднання та засновниці АСЕАН [6].

Окрім того, варто згадати про участь Індонезії в реалізації ініціативи «Альянс цивілізацій», започаткованої генеральним секретарем ООН у 2005 р. Цей формат взаємодії має на меті, серед усього іншого, просувати ідею досягнення гармонії між цивілізаціями для подолання упередженості й екстремізму в суспільстві. Глобальний форум є головною платформою для зустрічі учасників «Альянсу цивілізацій» і проведений у Мадриді (2008), Стамбулі (2009), Ріо-де-Жанейро (2010), Досі (2011) та Відні (2013). Індонезія заявила про свою готовність прийняти 6 Глобальний форум Альянсу цивілізацій у 2014 р. та зробити його дійсно масштабною подією для сприяння взаємному розумінню, повазі й толерантності між різними культурами та цивілізаціями. Про це йшлося у виступі міністра закордонних справ Індонезії Марті Наталегави в присутності міністрів і делегатів із 138 країн-членів «Групи друзів» Альянсу цивілізацій ООН на міністерській зустрічі, що відбулась 27 вересня 2013 р. в кулуарах 68-ої сесії Генеральної Асамблеї ООН [7].

На відкритті Форуму 29 серпня 2014 р. Марті Наталегава наголосив на послідовній підтримці Індонезією чотирьох опор «Альянсу цивілізацій» із моменту його заснування, а саме освіти, молоді, медіа та міграції. Окрім того, він виокремив декілька важливих моментів щодо налагодження міжцивілізаційного діалогу в конфліктних ситуаціях. По-перше, це необхідність сприйняття різноманітності як фактору сили, а не слабкості. По-друге, врахування всіх пропозицій і потреб усіх

груп людей, особливо меншин, оскільки за цих умов можливе примирення та подальше врегулювання конфлікту. І останнє, це раннє виявлення потенційних загроз для запобігання виникненню кризових ситуацій [8].

Міжцивілізаційний і міжкультурний діалог завжди посідав чільне місце в порядку денному Індонезії. Як одна з найбільш різномірних націй у світі, яка нараховує більше ніж 300 етнічних груп, є найбільшою мусульманською державою та має велику кількість представників індуїзму, буддизму, конфуціанства й різних гілок християнства, Індонезія нарощує свій економічний і політичний вплив як у регіоні Південно-Східної Азії, так і на глобальному рівні. За словами Бахрула Хайята, генерального секретаря Міністерства з релігійних питань, для Індонезії релігія та культура становлять ключові компоненти цивілізації, а тому просування міжрелігійного діалогу серед народів є важливим аспектом глобальної політики. Також він зазначив, що його держава поділяє точку зору, згідно з якою передбачуваного зіткнення цивілізацій можна й потрібно уникнути, для чого є необхідним налагодження міжцивілізаційного діалогу як передумови для досягнення порозуміння, довіри та подальшого просування співробітництва між державами [9].

Роблячи акцент на поміркованості своєї політики в релігійному питанні, країна намагається забезпечувати ефективність таких діалогів за участі релігійних і культурних лідерів. Щодо глобальних проєктів, то уряд Індонезії запропонував ідею міжконфесійних і міжкультурних діалогів між країнами Азії та Європи як складник АСЕМ (Форум Азія – Європа), провівши перший міжконфесійний діалог АСЕМ на Балі в липні 2005 р. [10].

Якщо говорити про багатосторонні ініціативи Джакарти на регіональному рівні, то варто згадати про перший Міжнародний діалог із міжконфесійного співробітництва, проведений у Джокарті 6–7 грудня 2004 р., під назвою «Діалог із питань міжконфесійного співробітництва: будівництво спільноти і гармонія», участь у якому взяли представники з 14 країн, передусім релігійні лідери. Співорганізаторами заходу виступили уряди Індонезії та Австралії, до яких долучилась одна з найбільших неурядових мусульманських організацій Індонезії «Мухаммадія» [11].

Також у березні 2012 р. Індонезією був організований VI регіональний міжконфесійний діалог у Семарангу під назвою «Зміцнення співтовариств співробітництва для просування регіонального миру та безпеки» спільно з Австралією, Філіппінами й Новою Зеландією за участі інших держав-членів АСЕАН, а також Східного Тимору, Папуа-Нової Гвінеї та Фіджі. Учасники діалогу виробили План дій, що містить кроки, спрямовані на підвищення рівня обізнаності й розуміння релігій і традицій у регіоні шляхом активної взаємодії організацій громадян-

ського суспільства з молоддю, школами, медіа та урядом [12].

Завдання Міністерства з релігійних питань Індонезії полягає в покращенні релігійної освіти й гармонії, а тому спільно з Міністерством освіти та культури відомство займається організацією регулярних діалогів між релігійними лідерами, жінками й молоддю різних конфесій і міжрелігійних організацій на місцевому й міжнародному рівнях. Міністерство з релігійних питань щорічно приймає Форум гармонії міжрелігійної спільноти, просуваючи, з одного боку, ідею про міжконфесійний діалог між індонезійцями та людьми зі всього світу, а з іншого – покращуючи розуміння релігійного різноманіття й політики Індонезії [11].

Уряд Індонезії залучає всі сторони включно з релігійними громадами та релігійними лідерами, що є важливим внеском до загальних дипломатичних зусиль держави. Говорячи про роль релігійних неурядових організацій у реалізації релігійної дипломатії Індонезії, варто відзначити, що Міністерство закордонних справ Індонезії спільно з «Нахдлатул Улама» заснувало Міжнародну конференцію ісламських учених у лютому 2004 р., а у 2006 р. разом із «Мухаммадією» створило Всесвітній форум миру, мета якого – створити платформу для сприяння діалогу між різними конфесіями. Перший такий форум зібрав близько ста політичних і релігійних лідерів, активістів громадянського суспільства, вчених, журналістів і представників бізнесових кіл з усього світу для обміну ідеями і створення мереж для взаємодії. Релігійні спільноти й МЗС Індонезії також ініціювали Міжрелігійний молодіжний табір для зближення та порозуміння молоді різних країн і культур, що відповідає ідеалам Індонезії про релігійний плюралізм [11].

Поряд із тим хотілось б виділити низку проблем, які виникають під час реалізації дипломатії Індонезії в релігійній сфері. По-перше, дилема Індонезії полягає в її самоідентифікації ні теократичною, ні секулярною державою, що зумовлює складне поєднання ісламу та демократії в зовнішній політиці й змушує Джакарту виявляти стриманість та обережність. З одного боку, уряд країни не може проводити ісламський курс на міжнародній арені, оскільки в основі зовнішньої політики Індонезії традиційно лежать світські принципи, відомі як «Панчасила». З іншого – він не може ігнорувати мусульманську більшість населення, яка вимагає солідарності зі своїми одновірцями в інших країнах, особливо в конфліктних питаннях [10].

По-друге, також існує ризик несприйняття Індонезії з боку ісламських країн Близького Сходу достатньо мусульманською державою та її ідеї впровадження демократичних принципів західного зразка в мусульманському світі. Незважаючи на той факт, що Індонезія має найбільшу кількість

мусульманського населення у світі, економічні зв'язки з державами Близького Сходу та є членом ОІС, вона розташована на периферії ісламу, що, власне, і зумовило спроби Джакарти позиціонувати себе як лідера альтернативної політичної моделі для мусульманських суспільств [5].

По-третє, не можна відкидати й наявну в країні релігійну нетерпимість, включаючи терористичні акти, спрямовані проти релігійних меншин, що підриває публічну дипломатію Індонезії, яка має на меті продемонструвати позитивний вплив ісламських цінностей на процес зміцнення демократії та плюралізму. Амбітність уряду в питанні проведення міжрелігійних діалогів може суперечити реаліям держави, а саме невіршеним внутрішнім проблемам у релігійній сфері. Наприклад, можна згадати інциденти в Богорі, коли члени радикальних мусульманських угруповань витіснили протестантську общину з церкви, в якій вона проводила богослужіння. Тоді як лідери поміркованої мусульманської спільноти висловлювались проти релігійної жорстокості, місцева влада не стала втручатись у конфлікт [13, с. 190].

Отже, можна зробити висновок, що релігійний фактор став одним із визначальних у зовнішній політиці Індонезії останніми роками й суттєво впливає на позиціонування країни на регіональному та міжнародному рівнях і її відносини з іншими мусульманськими державами. Серед інструментів, які використовує Джакарта для просування свого іміджу та нарощення м'якої сили, варто виділити участь країни в Організації ісламського співробітництва, діяльність у рамках ініціативи ООН «Альянс цивілізацій» і проведення міжрелігійних і міжкультурних діалогів.

Важливим напрямом подальших досліджень є роль недержавних акторів у релігійній дипломатії Індонезії на зразок релігійних спільнот, а також перспективи використання культурного та релігійного фактору в миротворчій діяльності й урегулюванні конфліктів на різних рівнях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Nugraha A. Moderate Islam as New Identity in Indonesian Foreign Policy: Between Global Role Aspiration and Co-Religious Solidarity / A. Nugraha // JICSA. – June, 2012. – Vol. 1. – № 1. – P. 13–34.
2. Anwar D.F. Foreign Policy, Islam and Democracy in Indonesia / D.F. Anwar // Journal of Indonesian Social Sciences and Humanities. – 2010. – Vol. 3. – P. 37–54.
3. Gusev M. Islam Indonezii. Vneshnepoliticheskiy kurs strany kak faktor vnutrikonfessionalnykh protivorechiy / M. Gusev // Minaret. – 29/11/2011. – № 3–4. – [Electronic resource]. – Access mode : http://www.idmedina.ru/books/history_culture/?3533.
4. Gusev M. "Islam s chelovecheskim litsom": indoneziyskiy variant / M. Gusev // Novoe Vostochnoe Obozreniye. – 30.02.2012. – [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.ru.journal-neo.com/node/118953>.

5. Purwono A. Moderate Islam in Indonesia Foreign Policy. Towards Cases with Islamic Dimension in European Countries / A. Purwono. – Semarang, Nov, 2016. – P. 25–26.

6. Huijgh E. The Public Diplomacy of Emerging Powers. Part 2: The Case of Indonesia / E. Huijgh // CPD Perspectives on Public Diplomacy. – Los Angeles : Figueroa Press, April 2016. – Paper 4. – 68 p.

7. Ministry of Foreign Affairs. Republic of Indonesia. Bringing up Issues on Diversity, Indonesia is Ready to Host Global Forum of Alliance of Civilization. – 29 September 2013. – [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.kemlu.go.id/en/berita/siaran-pers/Pages/Bringing-up-Issues-on-Diversity-Indonesia-is-Ready-to-Host-Global-Forum-of-Alliance-of-Civilization.aspx>.

8. Ministry of Foreign Affairs. Republic of Indonesia. “Let’s Move!” // Presidential Message at the opening of the Global Forum UNAOC 6. – 30 August 2014. – [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.kemlu.go.id/en/berita/Pages/Let-s-Move->

[Presidential-Message-at-the-opening-of-the-Global-Forum-UNAOC-6.aspx](#).

9. Mohammad A. Indonesia promotes and enhances interfaith dialogues / A. Mohammad. – 14 December 2013. – [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.antaraneews.com/en/news/91788/indonesia-promotes-and-enhances-interfaith-dialogues>

10. Perwita A. Indonesia and the Muslim World. Islam and Secularism in the Foreign Policy of Soeharto and Beyond / A. Perwita // Recent NIAS Reports // Nordic Institute of Asian Studies. – 2007. – No. 50. – 239 p.

11. Public diplomacy in Indonesia. Reflections for progress // USC MPD Report. – May 2015. – 20 p.

12. Association of Southeast Asian Nations. Regional Interfaith Dialogue [Electronic resource]. – Access mode : <http://dfat.gov.au/international-relations/regional-architecture/asean/pages/regional-interfaith-dialogue.aspx>.

13. Kimura E. Indonesia in 2010: A leading Democracy Disappoints on Reform / E. Kimura // Asian Survey. – 2011. – № 51(1). – P. 186–95.